

TEOSOFIJA (IZVODI)

Saznanje duhovne nauke, koje se u ovoj knjizi ima u vidu, može steći *svaki* čovek. Izlaganja, kakva su data u ovom spisu, pružaju misaonu sliku viših svetova. A ona su u izvesnom pogledu *prvi korak* ka sopstvenom gledanju. Jer, čovek je misaono biće, i on može naći svoju stazu saznanja samo ako krene od mišljenja. Ako se njegovom razumu prikazuje slika viših svetova, onda ona za njega nije neplodna, pa i kad je to u početku samo kao neka priča o višim činjenicama u koje on još nema uvida svojim gledanjem. Jer, same misli koje mu se daju, predstavljaju jednu snagu koja deluje dalje u njegovom misaonom svetu. Ta snaga će delovati u njemu, ona će buditi uspavane sposobnosti. Ko smatra da je suvišna predanost takvoj misaonoj slici, taj je u zabludi. Jer, on gleda na misao kao na nešto nestvarno, apstraktno. Ali, misao je živa snaga. A kako je misao kod onoga koji ima saznanja neposredan izraz onoga što se gleda u duhu, tako ta misao, kada je saopštena, deluje u onome kome je saopštena kao *klica* koja iz sebe stvara plod saznanja. Ko se radi višeg saznanja obraća drugim snagama u čoveku, potcenjujući misaoni rad, taj ne uzima u obzir da je mišljenje upravo najviša sposobnost koju čovek ima u čulnom svetu. Dakle, onome ko pita: Kako ću doći do viših saznanja duhovne nauke? - treba reći: Nauči o tim saznanjima prvo iz onoga što ti o njima saopštavaju drugi. A ako odgovori: Hoću da vidim sam, neću ništa da znam o tome šta su drugi videli - tada mu se mora reći: Baš u usvajanju onoga što su saopštili drugi, jeste prvi stepen sopstvenog saznanja. Može se na to prigovoriti: Ali, ja sam onda prinuđen da pre svega slepo verujem. - Kod nekog saopštenja se ne radi o verovanju ili neverovanju, već samo o nepristrasnom prihvatanju onoga što razumemo. Pravi duhovni istraživač nikad ne govori u očekivanju da će mu se slepo verovati. On uvek samo kaže: ovo sam doživeo u duhovnim oblastima postojanja i pričam o tim svojim doživljajima. Ali, on zna i to, da kada neko prihvata njegove doživljaje i prožima svoje mišljenje onim što mu je saopšteno, da tada prima i živu snagu za sopstveni duhovni razvoj.

Šta je ovde predmet razmatranja, videće tačno samo onaj koji ima na umu kako sve znanje o duševnim i duhovnim svetovima počiva u dubinama ljudske duše. To znanje nam se može otvoriti kada idemo "stazom saznanja". "Uvideti" možemo ne samo ono do čega smo sami došli, nego i ono što je i neko drugi izneo iz dubina duše, pa i onda kada čovek sam još ništa nije preduzeo da krene stazom saznanja. Tačan duhovni uvid budi snagu razumevanja u duši koja nije zatamnjena predrasudama. Nesvesno znanje izlazi u susret duhovnim činjenicama koje su drugi našli. A ovo izlaženje u susret nije slepo verovanje, već ispravno delovanje zdravog čovekovog razuma. U tom zdravom shvatanju trebalo bi gledati mnogo bolje ishodište i za sopstveno saznavanje duhovnog sveta, nego u sumnjivim mističnim "udubljenjima" i slično, za koje se često veruje da su nešto bolje nego ono što zdrav ljudski razum može da prizna kada mu to iznosi pravo duhovno istraživanje.

Ne može se dovoljno jako naglasiti koliko je neophodno potrebno, da se ozbiljno preda misaonom radu onaj koji hoće da obrazuje svoje više sposobnosti saznanja. Ovo se mora tim više naglasiti, što mnogi ljudi koji hoće da postanu "vidoviti" upravo potcenjuju taj ozbiljan, pregalački misaoni rad. Oni kažu: "Mišljenje" mi ipak ništa ne može pomoći, to zavisi od "duševnog doživljaja", "osećaja" ili nečeg sličnog. - Nasuprot tome, mora se reći da *niko* u višem smislu (to znači istinski) ne može postati "vidovit", ko prethodno nije prošao kroz bogat misaoni život. Kod mnogih ljudi pri tome igra nepovoljnu ulogu izvesna unutrašnja udobnost. Oni nisu svesni te udobnosti, jer se ona zaodeva u preziranje "apstraktnog mišljenja", "zaludnog spekulisanja" i tako dalje. Ali, čovek pogrešno sudi o mišljenju kada ga zamenjuje sa ispredanjem raznih apstraktnih misli. To "apstraktno mišljenje" može lako negativno delovati na natčulno saznanje, a živo mišljenje mu može postati osnova. Bilo bi svakako mnogo udobnije kada bismo do više vidovitosti mogli doći bez misaonog rada. A baš to bi mnogi i želeli. Ali, za vidovitost je potrebna unutrašnja čvrstina, duševna sigurnost do koje može dovesti samo mišljenje. Inače, može ipak da se dođe do toga da, tek tu i tamo, zaplamte neznatne slike, da se razvije zbrkana duševna igra, koja doduše ponekom čini zadovoljstvo, ali nema nikakve veze sa stvarnim ulaženjem u više svetove. Kada dalje razmislimo - kakvi se čisto duhovni doživljaji javljaju u čoveku koji stvarno pređe prag viših svetova - onda ćemo shvatiti da stvar ima i svoju drugu stranu.

"Vidovitome" je potrebno apsolutno *zdravlje* duševnog života. A nema bolje nege za to zdravlje od pravog mišljenja. Štaviše, duševnom zdravlju može škoditi ako se vežbe za viši razvoj ne zasnivaju na mišljenju. Kao što je istina da će čoveka sa zdravim i tačnim mišljenjem vidovitost učiniti još zdravijim, još sposobnijim za život nego što je bio bez toga dara, tako je istina i to, da svako nastojanje na razvoju koje izbegava misaono naprezanje, svako sanjarenje u ovoj oblasti dovodi do fantastike, a i pogrešnog stava prema životu. Niko ko hoće da se razvija do višeg saznanja, ne treba da se plaši, ako se pridržava ovde iznetih uslova. *Ti* uslovi se odnose samo na dušu i duh čoveka; pri tim uslovima bi bilo besmisleno govoriti o ma kakvom štetnom uticaju na telesno zdravlje.

Neosnovano neverovanje je svakako štetno. Jer, ono deluje u čoveku kao odbojna snaga, koja ga sprečava da prima plodonosne misli. Da bi se otovorila viša čula, ne pretpostavlja se vera, nego se pretpostavlja prihvatanje duhovno-naučnog sveta misli. Duhovni istraživač pristupa svome učeniku sa zahtevom: *ne* treba *verovati* u ono što govorim, nego o tome *misliti* i učiniti to sadržajem svog sopstvenog misaonog sveta. Tada će moja saopštenja u tebi sama delovati, tako da ih prepoznaš u njihovoj duhovnoj istini. To je osnovni stav duhovnog istraživača. On daje podsticaj, a snaga da se prihvati ono istinito dolazi iz samog bića onog koji prima. U tom smislu bi trebalo ispitivati duhovno-naučne poglede. Ko je uspeo da se svojim mišljenjem udubi u njih, može biti siguran da će ga oni za kraće ili duže vreme dovesti do sopstvenog gledanja.

Već u ovome što smo izneli, naznačena je prva osobina koju mora negovati u sebi onaj koji hoće da dođe do gledanja viših činjenica. A to je otvorena *iskrena predanost* onome što objavljuje ljudski život ili čak i vanljudski svet. Ko nekoj činjenici sveta prilazi od početka sa sudom koga donosi iz svoga dotadašnjeg života, taj se tim sudom zatvara pred mirnim, svestranim delovanjem koje može imati na njega ova činjenica. Onaj ko uči, mora biti sposoban da u svakom trenutku sebe učini potpuno praznom posudom u koju se uliva strani svet. Samo oni trenuci su trenuci spoznaje u kojima čuti svaki naš sud, svaka kritika. Na primer, pri susretu sa nekim čovekom, uopšte se ne radi o tome da li smo mi mudriji od njega. I najnerazumnije dete ima šta da otkrije najvećem mudracu. Ali, ako ovaj pristupi detetu sa svojim ma koliko mudrim sudom, onda se njegova mudrost postavlja kao neko mutno staklo pred onim što bi dete imalo da mu otkrije. Uz tu predanost objavama stranog sveta, spada i potpuno unutrašnje samoodricanje. I ako čovek pita sebe koliko on ima ove predanosti, doći će do neverovatnih otkrića o sebi. želi li neko da pođe stazom viših saznanja, mora se vežbati da u svakom trenutku može izbrisati sebe sa svim svojim predrasudama. Onoliko koliko je sebe potisnuo, toliko utiče drugo u njega. Samo visoki stepen takve nesebične predanosti osposobljava čoveka za primanje viših duhovnih činjenica, koje ga svuda okružuju. Svestan cilja, čovek može u sebi izgraditi ove sposobnosti. Pokušajmo, na primer, da se uzdržimo od svakog suda prema ljudima iz svoje okoline. Odbacimo u sebi merilo privlačnog i odbojnog, glupog i pametnog koje smo navikli da postavljamo, i pokušajmo da bez tog merila razumemo ljude baš iz njih samih. Najbolje to možemo vežbati sa ljudima koji su nam odbojni. Potisnimo svom snagom tu odbojnost i pustimo da nepristrasno deluje na nas sve što oni čine. Ili, ako smo u nekoj sredini koja u nam upravo izaziva određeni sud, potisnimo taj sud i pustimo da na nas nepristrasno deluju utisci. Pustimo da stvari i događaji više govore *nama*, nego što mi govorimo o njima. I neka se to proširi i na naš misaoni svet. Potisnimo u sebi ono što obrazuje izvesnu misao i pustimo da nam misli prouzrokuje samo ono što je izvan nas. - Samo ako sa najsvetijom ozbiljnošću i istrajnošću obavljamo ovakve vežbe, one vode do viših ciljeva saznanja. Ko potcenjuje takve vežbe, taj ništa ne zna o njihovoj vrednosti. A ko ima iskustva u ovakvim stvarima, taj zna da su predanost i iskrenost stvarni izvori snaga. Kao što se toplota u parnom kotlu pretvara u snagu koja pokreće lokomotivu, tako se vežbe nesebične duhovne predanosti u čoveku preobražavaju u snagu gledanja duhovnih svetova.

Ovim vežbama čovek sebe osposobljava za primanje svega onoga što ga okružuje. Ali, sem te sposobnosti, potrebno je i ispravno procenjivanje. Sve dok je čovek sklon da sebe precenjuje na račun okolnog sveta, dotle zatvara sebi prilaz višem saznanju. Ko se zbog svake stvari ili događaja sveta predaje radosti ili bolu koje mu oni priređuju, taj je obuzet takvim precenjivanjem samoga sebe. Jer, *svojom* radošću i *svojim* bolom ne saznaje on ništa o stvarima, već samo nešto o samome sebi. Osećam li simpatiju za nekog čoveka, osećam pre svega samo moj odnos prema njemu. Ako

sam u svom sudu, u svom ponašanju zavisan samo od osećanja prijatnosti, simpatije, onda svoju osobitost postavljam na prvo mesto, namećem je svetu; hoću da uključim svet u sebe takvog kakav jesam, a ne da svet nepristrasno primim i da pustim da se on ispolji u smislu snaga koje deluju u njemu. Drugim rečima: trpeljiv sam samo prema onome što odgovara mojoj ličnosti, a sve drugo odbijam. Sve dok je čovek obuzet čulnim svetom, dotle on odbija sve uticaje koji nisu čulni. Učenik duhovne nauke mora u sebi razviti osobinu da se prema osobinama stvari i ljudi odnosi tako, da ih priznaje u njihovoj vrednosti, u njihovom značaju. Simpatije i antipatije, prijatnosti i neprijatnosti moraju dobiti sasvim novu ulogu. Ne može biti reči o tome, da bi ih čovek morao iskoreniti, postati neosetljiv prema simpatiji i antipatiji. Naprotiv, ukoliko više razvija u sebi sposobnost da na svaku simpatiju i antipatiju ne odgovara odmah nekim sudom, nekim delom, utoliko će finiju sposobnost osećanja razviti u sebi. Doći će do iskustva da simpatija i antipatija dobijaju u njemu viši oblik, ako ovladava onima koje u njemu već postoje. Skrivene osobine ima ona stvar koja nam je u prvi mah vrlo nesimpatična; ona ih otkriva ako čovek ne ide za svojim sebičnim osećanjima. Ko se razvija u tom smeru, on oseća u svakom pogledu finije nego drugi, jer ne dopušta da sam sebe zavede u neprijemčivost. Svaka sklonost koju slepo slušamo, otupljuje u nama sposobnost da stvari okoline vidimo u pravom svetlu. Idući za sklonostima mi se, takoreći, probijamo kroz okolinu, umesto da joj se otvorimo i da je osećamo u njenoj vrednosti.

A kada čovek nema više svoj sebični odgovor i svoje sebično ponašanje na svaku prijatnost i svaki bol, na svaku simpatiju i antipatiju, tada postaje i nezavisan od *promenljivih* utisaka spoljašnjeg sveta. Prijatnost koju osećamo zbog neke stvari čini nas odmah zavisnom od nje. Gubimo se u stvari. Čovek koji se gubi u promenljivim utiscima, čas u prijatnosti čas u bolu, ne može ići stazom duhovnog saznanja. Mirno, spokojno mora prihvatati radost i bol. Tada prestaje da se gubi u njima, ali zato tada počinje da ih razume. Prijatnost kojoj se predajem, troši moje biće u onom času kada joj se predajem. A prijatnost mogu da koristim samo da bih preko nje došao do razumevanja stvari koja mi je prijatna. Ne treba da mi je stalo do toga da mi je stvar prijatna; treba da iskusim prijatnost, a preko prijatnosti *suštinu* stvari. Prijatnost treba samo da mi objavi da postoji neko svojstvo koje je *sposobno* da priredi prijatnost. To svojstvo treba da upoznam. Zadržim li se kod prijatnosti, ako pustim da me ona sasvim obuzme, onda sam samo ja sam taj koji se izivljava; ako mi je prijatnost samo prilika da doživim neko svojstvo stvari, onda tim doživljavanjem obogaćujem svoje biće. Prijatnost i neprijatnost, radost i bol moraju duhovnom istraživaču biti samo *prilika* preko koje uči o stvarima. Time on ne postaje neosetljiv prema prijatnosti i bolu, već se uzdiže iznad njih, da bi mu oni otkrili prirodu stvari. Ko se u tom pravcu razvija, uvideće kakvi su učitelji prijatnost i bol. On će sa svakim bićem saosećati i tako primati objavu o njemu. Duhovni istraživač nikada ne kaže sam sebi: Oh, kako patim, kako se radujem, - nego uvek: Kako govori bol, kako govori radost! On se predaje, da bi pustio da prijatnost i radost spoljašnjeg sveta deluju na njega. Time se u čoveku razvija potpuno nov način u odnosu prema stvarima. Ranije je čovek činio nešto zbog nekih utisaka, samo zato što su ga ti utisci radovali ili su mu bili neprijatni. Ali, sada od prijatnosti i neprijatnosti stvara organe preko kojih mu stvari govore, kakve su one same po sebi u svojoj suštini. Prijatnost i bol od pukih osećanja postaju u njemu čulnim organima kojima opaža spoljašni svet. Kao što oko samo ne dela kada nešto vidi, nego ostavlja ruci da dela, tako i prijatnost i bol ne čine ništa u duhovnom istraživaču kad ih on primenjuje kao sredstva saznanja, nego primaju utiske, a na osnovu onoga što je spoznao kroz prijatnost i neprijatnost - dolazi delanje. Postupa li čovek sa prijatnošću i bolom tako, da one postaju organi kroz koje prolaze utisci, onda se u njegovoj duši izgrađuju stvarni organi preko kojih mu se otvara duševni svet. Oko može služiti telu samo tako što je prolazni organ za čulne utiske; prijatnost i bol razviće se u oči duše, kad prestanu da imaju značenje sami za sebe, i kad sopstvenoj duši počnu da otkrivaju tuđu dušu.

Preko navedenih osobina duhovnom učeniku postaje moguće da - neuznemiravan ličnim utiscima - pusti da deluje na njega ono bitno što postoji u njegovoj okolini. A i on treba sebe samog na pravi način da uključi u duhovnu okolinu. On kao misaono biće jeste građanin duhovnog sveta. On to može biti na pravi način samo ako za vreme duhovnog saznavanja daje svojim mislima tok koji odgovara večnim zakonima Istine, zakonima duhovnog sveta. Jer samo tako može duhovni svet delovati na njega i objavljivati mu svoje činjenice. Čovek ne dolazi do Istine ako se

prepušta samo mislima koje neprestano prolaze kroz njegovo *Ja*. Jer tada njegove misli idu smerom koji im se nameće time što nastaju u telesnoj prirodi. Nepravilan i zbrkan izgleda svet misli onog čoveka koji se prepušta misaonoj delatnosti, uslovljenoj pre svega njegovim telesnim mozgom. Tu se javlja jedna misao, prekida se, biva potisnuta od neke druge. Ko ispitujući sluša razgovor dvojice ljudi, ko sam sebe nepristrasno posmatra, doći će do predstave o ovom haotičnom mnoštvu misli. Dok se čovek posvećuje samo zadacima čulnog života, dotle činjenice stvarnosti uvek iznova doteruju zbrkani tok njegovih misli. Mogu ja da imam ne znam kako zbrkane misli: svakodnevnica nameće mom delanju zakone koji odgovaraju stvarnosti. Moja misaona slika o nekom gradu može da bude vrlo netačna, ali ako hoću da prođem gradom, moram se prilagoditi postojećim činjenicama. Mehaničar može da uđe u svoju radionicu sa haotičnim predstavama, ali će zakonima svoje mašine biti doveden do pravilnih postupaka. U fizičkom svetu činjenice neprestano ispravljaju mišljenje. Ako imam pogrešnu sliku o nekoj fizičkoj pojavi ili o obliku neke biljke, susrećem se sa stvarnošću koja ispravlja moje mišljenje. Potpuno je drugačije kada posmatram moj odnos prema višim oblastima postojanja. One mi se otkrivaju samo kada u njihov svet ulazim sa već strogo sređenim mišljenjem. Tu mi moje mišljenje mora dati pravilan, siguran podsticaj, inače neću moći da nađem odgovarajući put.

Jer, duhovni zakoni koji postoje u višim svetovima nisu zgusnuti do fizičko-čulne stvarnosti i, prema tome, ne vrše na mene opisanu prinudu. Mogu se oslanjati na te zakone samo ako su srodni sa mojim sopstvenim zakonima, kao zakonima jednog misaonog bića. Tu moram sam sebi biti siguran vodič. Dakle, duhovni učenik mora učiniti svoje mišljenje strogo sređenim. On se mora s vremenom sasvim odviknuti od toga da svoje misli prepušta svakodnevnom toku. Njegove misli moraju u celom svom toku poprimiti unutarnji karakter duhovnog sveta. U tom pogledu on mora biti sposoban da posmatra sebe i da vlada sobom. Ne smeju se misli kod njega proizvoljno nizati, već samo onako kako to odgovara strogom sadržaju sveta misli. Prelaz od jedne predstave do druge predstave mora odgovarati strogim zakonima mišljenja. Čovek, kao mislilac, mora u određenoj meri predstavljati neprestani odraz tih zakona mišljenja. Sve što ne proizilazi iz tih zakona mišljenja, on mora isključiti iz toka svojih predstava. Dode li mu neka omiljena misao, mora je odbaciti, ako se njome kvari pravilan tok. Ako neko lično osećanje hoće njegovim mislima da nametne pravac koga u njima nema, mora ga potisnuti. Platon je tražio od onih koji su hteli da stupe u njegovu školu, da prvo prođu nastavom matematike. Matematika sa svojim strogim zakonima, koji se ne ravnaju prema svakodnevnom toku čulnih pojava, stvarno je dobra priprema za onoga koji traži saznanje. Ako čovek hoće da napreduje u njoj, mora odbaciti svaku ličnu samovolju, sva uznemiravanja. Učenik duhovne nauke priprema se za svoj zadatak time, što svesno savladava svaku samostalnu samovolju mišljenja. On uči da sledi zahteve čistog mišljenja. I tako mora učiti da postupa sa svakim mišljenjem koje treba da služi duhovnom saznanju. Njegov misaoni život mora biti slika čistog matematičkog prosuđivanja i zaključivanja. Mora nastojati da uvek i svuda može da misli na taj način. Tada se u njega slivaju zakonitosti duhovnog sveta. One prolaze pored njega i kroz njega bez traga, ako njegovo mišljenje ima svakodnevni zbrkani karakter. Sređeno mišljenje ga vodi, polazeći od sigurnih ishodišta, do najskrivenijih Istina. Ali, ovakva ukazivanja ne treba shvatiti jednostrano. Mada matematika utiče dobro na disciplinu mišljenja, ipak možemo doći do čistog, zdravog i živog mišljenja i onda ako se ne bavimo matematikom.

A za čim teži učenik duhovne nauke u svome mišljenju, za tim mora da teži i u svome delanju. Njegovo delanje se mora upravljati, bez štetnih uticaja njegove ličnosti, prema zakonima plemenite Lepote i večne Istine. Ovi zakoni mu moraju davati pravac. Započne li da radi nešto što je spoznao kao ispravno, i ako se pri tom poslu ne zadovoljava njegovo lično osećanje, ne sme *zbog toga* napustiti put kojim je pošao. Ali, ne sme se na njemu ni zadržavati zato što mu to čini zadovoljstvo, ako nalazi da se taj put ne slaže sa zakonima večne Lepote i Istine. U svakodnevnom životu ljudi se opredeljuju u svojim delanjima prema onome što ih lično zadovoljava, što *njima* donosi plodove. Time nameću toku svetskih pojava smer svoje ličnosti. Ne ostvaruju Istinu koja je zabeležena u zakonima duhovnog sveta, nego ostvaruju zahteve svoje samovolje. U skladu sa duhovnim svetom delujemo tek onda, kada sledimo samo njegove zakone. Iz onoga što činimo

samo iz svoje prolazne ličnosti, ne proizilaze snage koje mogu da čine osnovu za duhovno saznanje. Čovek koji traži duhovnu spoznaju, ne sme da teži samo onome što će njemu doneti plod, čime će postići uspeh, nego mora moći da teži i za onim što je spoznao kao Dobro. Odricanje od plodova delovanja za lična zadovoljstva, odricanje od svake samovolje - to su ozbiljni zakoni po kojima se mora upravljati. Tada ide putevima duhovnog sveta, i njegovo celo biće prožima se tim zakonima. Oslobođa se od svake prinude čulnog sveta: njegov duhovni čovek izdiže se iz čulnog ovoja. Tako napreduje do duhovnoga, tako produhovljava sebe. Nije ispravan stav kada neko kaže: Šta mi koriste sve namere da sledim samo zakone Istine, ako sam možda u zabludi u vezi s tom Istinom? - Radi se o težnji, o nastojanju ka razmišljanju. Pa i onaj koji je u zabludi, ima u težnji za Istinom jednu snagu koja ga odvraća od pogrešnog puta i koja ga, ako je u zabludi, zahvata i dovodi na put Istine. Već i sama sumnja: Moguće je da budem u zabludi - spada u nepoverenje koje je štetno. Ona pokazuje da čovek nema poverenja u moć Istine. Jer, radi se upravo o tome, da se čovek ne drzne, da sa svoga egoističnog stanovišta sam sebi određuje cilj, nego da se nesebično predaje i dopusti da mu duh odredi pravac. Ne može čovekova sebična volja davati propise Istini, nego *sama ta Istina* mora postati vladarom u čoveku, mora prožeti celo njegovo biće i učiniti ga slikom večnih zakona duhovnog sveta. On se mora ispuniti večnim zakonima duhovnog sveta, da bi ih pretočio u život. - Učenik duhovne nauke mora strogo vladati kako svojim mišljenjem, tako i svojom voljom. Time on postaje u svoj skromnosti, bez uobraženja, poslanik sveta Istine i Lepote. A time što to postaje, uspinje se on do učesnika u duhovnom svetu. Time će se uzdizati na sve više stepene razvoja. Jer, duhovni život ne možemo postići samo saznavanjem, nego ga moramo postizati time što ga doživljavamo. Pridržava li se učenik duhovne nauke ovde izloženih zakona, njegovi duševni doživljaji, koji se odnose na duhovni svet poprimiče sasvim novi oblik. On neće više *u njima samo* živeti. Oni neće više biti značajni samo za njegov lični život. Oni će se razviti u duševna opažanja višeg sveta. Osećanja, prijetnosti i neprijetnosti, radost i bol preobražavaju se u njegovoj duši u duševne organe, kao što u njegovom telu oči i uši ne vode život samo za sebe, nego nesebično propuštaju kroz sebe spoljašnje utiske. A time učenik duhovnog saznanja stiče *mir i sigurnost* u duševnoj prijemčivosti, potrebnoj za istraživanje u duhovnom svetu. Neka velika prijetnost neće ga više samo obradovati, nego će moći da mu otkrije osobine sveta koje ranije nije primećivao. Sačuvaće mir, a u tom miru otkriće mu se svojstvenosti bića koje je prouzrokovalo radost. Neki bol ga neće više samo obuzeti tugom, nego će mu i moći reći kakve osobine ima biće koje je prouzrokovalo bol. Kao što oko ništa ne želi za sebe, nego čoveku pokazuje put kojim ima da ide, tako će prijetnost i bol sigurno voditi dušu njenim putem. To je stanje duševne ravnoteže do koje duhovni učenik mora doći u sticanju saznanja. Ukoliko se prijetnost i bol manje izivljavaju, prouzrokujući talase u unutrašnjem životu duhovnog učenika, utoliko će oni više razvijati oči za natčulni svet. Dok čovek živi u prijetnosti i bolu, dotle on *ne saznaje* kroz njih. Kada ih doživljava, ne unoseći sebe u njih, kad iz njih odstrani osećanje samoga sebe, tada oni postaju njegovi organi opažanja; njima on tada vidi i saznaje. Netačno je kada se misli, da učenik duhovne nauke postaje hladan, neosetljiv, bez osećanja radosti i bola. Prijetnost i patnja postoje u njemu, ali onda kada istražuje duhovni svet, one su u preobraženom obliku, pretvorile su se u "oči" i "uši". Dokle god živimo lično sa svetom, dotle nam i stvari otkrivaju samo ono što ih spaja sa našom ličnošću. Ali, to je ono što je u njima prolazno. Ako napustimo ono što je u nama prolazno i živimo sa svojim samoosećanjem, sa svojim *Ja* u svome večnom biću, tada nam naše prolazno postaje sredstvom preko koga nam se otkriva ono što je u stvarima neprolazno, večno. Taj odnos večnog u sebi prema večnom u stvarima, mora se moći uspostaviti kod učenika duhovne nauke. Još pre nego što preduzme druge opisane vežbe, a i za vreme tih vežbi, treba da upravi svoju pažnju na to neprolazno. Kada posmatram neki kamen, biljku, životinju, nekog čoveka, treba da sam svestan toga da se u svima njima izražava nešto večno. Trebalo bi da pitam sebe: šta je to večno u prolaznom kamenu, u prolaznom čoveku? Šta će nadživeti prolaznu čulnu pojavu? Takvo usmerenje duha prema večnome neće u nama negativno uticati na predano posmatranje i smisao za osobine svakodnevnog života, i neće nas otuđivati od neposredne stvarnosti. Naprotiv! Svaki list, svaka bubica otkriće nam nebrojene tajne, ako upravimo na njih ne samo svoje oko, nego *preko oka* i svoj duh. Svako svetlucanje, svaka nijansa boja, svako treperenje glasa postaće čulima živo i uočljivo,

ništa se neće izgubiti, samo će se steći bogat novi život. A ko okom ne ume da posmatra i ono najmanje, neće doći do duhovnog gledanja, već samo do površnih bledih misli. To zavisi od prijemčivosti koju u sebi stvaramo u tom smeru. Koliko ćemo daleko stići u tome, zavisi od naših sposobnosti. Mi treba da činimo samo ono pravo, a sve ostalo da prepustimo razvoju. Najpre nam mora biti dovoljno da usmerimo svoju pažnju na ono trajno. Činimo li to, otvoriće nam se *upravo time* spoznaja tog trajnog. Moramo čekati da nam bude dato. A daje se u odgovarajuće vreme svakome ko strpljivo čeka i radi. Ubrzo čovek primećuje, za vreme takvih vežbi, kako se sa njim dešavaju velike promene. On uči da svaku stvar smatra manje ili više važnom, samo s obzirom na to, koliko je spoznao odnos te stvari prema onome trajnom, večnom. Dolazi do drugačijeg vrednovanja i procenjivanja sveta, nego što ih je imao ranije. Njegovo osećanje dobija drugačiji odnos prema celom okolnom svetu. Prolazno ga ne privlači više samo zbog njega samog, kao ranije; ono mu postaje delom i slikom onog večnog. A to večno što živi u svim stvarima, on uči da voli. Ono mu postaje blisko, kao što mu je ranije bilo blisko ono što je prolazno. I time se ne otuđuje od života, nego samo uči da svaku stvar ceni prema njenom pravom značenju. Pa ni obične sitnice života neće bez traga prolaziti pored njega; ali težeći prema duhovnome, čovek se ne gubi više u njima, nego upoznaje njihovu ograničenu vrednost. Vidi ih u pravoj svetlosti. Bio bi loš učenik duhovne nauke onaj, ko bi hteo da bude samo u oblacima, udaljujući se od života. Istinski učenik duhovnog će sa svojih visina, jasnim pregledom i pravim osećanjem, znati da svaku stvar postavi na njeno pravo mesto.

Tako se učeniku duhovnog saznanja pruža mogućnost, da ne ide više samo za primamljivim uticajima spoljašnjeg čulnog sveta, koji njegovo htenje upravljaju sad tamo, sad ovamo. On je kroz saznanje došao do večne suštine stvari. Preobražajem svoga unutarnjeg sveta, on ima sposobnost da vidi tu večnu suštinu. Za njega dobijaju još naročitu važnost sledeće misli: kada radi iz sebe, svestan je da radi iz večne suštine stvari. Jer stvari izražavaju u njemu tu svoju suštinu. Dakle, on deluje u smislu večnog poretka Sveta, kada iz večnog koje živi u njemu, daje smer svojim delima. Na taj način postiže da njime ne gospodare stvari; on zna da upravlja njima prema zakonima koji se nalaze u njima samima, zakonima koji su postali i zakoni njegovog sopstvenog bića. - To delanje iz sebe može biti samo jedan ideal kome se teži. Postignuće ovoga cilja je još daleko. Ali učenik duhovnog saznanja mora imati volju da jasno vidi ovaj put. To je njegova **volja za slobodu**. Jer, sloboda je delovanje iz sebe. A iz sebe sme da dela samo onaj koji iz večnog crpi pobude. Biće koje to ne čini, dela iz drugih pobuda, a ne iz onih koje su u suštini stvari. Ono se protivi uređenju sveta. I to uređenje sveta zato mora da nadvlada njegovo delanje. To znači, da se na kraju krajeva ne može dogoditi ono što je to biće zacrtalo u svojoj volji. Takvo delovanje ne može postati slobodno. Samovolja pojedinca poništava sama sebe posledicama svojih dela.